

Samokształcenie pedagogów drogą ku efektywności pracy opiekuńczo-wychowawczej

Ks. prof. dr hab. Jan Zimny – KUL STALOWA WOLA

Ur. w 1952 roku w Bojanowie. W l. 1976-82 studia filozoficzno-teologiczne w WSD w Przemysłu. W r. 1990 licencjat z teologii zaś w r. 1991 doktorat z katechetyki na KUL a następnie studia z pedagogiki. W r. 2005 doktorat a w 2006 r. habilitacja z pedagogiki. W r. 2010 tytuł profesora z pedagogiki. Obecnie profesor nauk humanistycznych z zakresu pedagogiki katolickiej. Wykładowca w wielu jednostkach uczelnianych w kraju i za granicą. Organizator ośrodka młodzieżowego, wielu konferencji krajowych i zagranicznych, sesji naukowych, kursów i szkoleń. W l. 2007-2008 prodziekan WZNoS KUL, w l. 2009-2010 dziekan Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce KUL w Stalowej Woli oraz pełnomocnik Rektora KUL ds. organizacji Filii KUL w Stalowej Woli. W l. 1999-2010 Dyrektor Instytutu Teologicznego w Sandomierzu. Autor wielu monografii i publikacji zbiorowych, artykułów naukowych opublikowanych w Polsce i za granicą. Ekspert MEN ds. awansu zawodowego nauczycieli. Redaktor naczelny „Pedagogika Katolicka”, „Pedagogia Ojcostwa”, „Katolikus Pedagogia”. Promotor wielu prac naukowych, w tym kilku doktoratów. Prezes Oddziału Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Sandomierzu, Akademickiej Rady Pedagogów Katolickich w Sandomierzu oraz Międzynarodowej Rady Pedagogów Katolickich w Ružomberku na Słowacji. Współzałożyciel Międzynarodowego Zespołu Badawczego Pedagogów Katolickich Myśli Jana Pawła II w Stalowej Woli.

WSTĘP

Zawód nauczyciela to zawód wymagający ciągłego dokształcania się. Prawidłowy rozwój zawodowy nauczyciela jest związany z ciągłym samokształceniem się i z motywacją do wykonywania zawodu. Nauczyciel pracuje w wychowankowie oczekują profesjonalizmu nie tylko w zakresie wiedzy, ale określonych umiejętności. Rozwój zawodowy nauczyciela jest związany z właściwym rozumieniem swej powinności, z gotowością i umiejętnością wychodzenia poza utrwalone stereotypy w zakresie własnych obowiązków. Nie bez znaczenia więc zawód nauczyciela i pedagoga wymaga podejmowania nieustannego samokształcenia. Nauczyciel bowiem musi być skuteczny w swoich działaniach wychowawczych i w nauczaniu, byciem świadkiem, przykładem, autorytetem. Ważny jest jego pozytywny stosunek do wykonywanej pracy i dobra organizacja pracy. Poprawa skuteczności nauczycieli wymaga od nich doskonalenia zawodowego.

Kompetencje nauczycieli są bardzo ważne i cenne w procesie edukacji. Nauczyciel musi być odpowiednio przygotowany, aby był rzeczywistym organizatorem procesu edukacji. Bardzo duży nacisk kładzie się na odpowiednie przygotowanie merytoryczne, metodyczne i dydaktyczne nauczycieli. Ważne jest to, czy nauczyciel wykazuje wolę samokształcenia się i czy podejmuje się on własnego doskonalenia i poszerzenia swoich umiejętności¹.

¹ M. T. Michalewska (red.), *Kompetencje nauczycieli w reformowanej szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003, s. 7.

Józef Pólturzycki określa samokształcenie jako proces pedagogiczny, oświatowy polegający na zdobywaniu dalszej wiedzy czy umiejętności w celu zdobycia profesjonalizmu. Samokształcenie jest związane z uczeniem się i rozwojem osobowości. Proces ten rzadko występuje w czystej postaci. Najczęściej jest powiązany z innymi procesami oświatowymi, do których należy przede wszystkim programowe kształcenie, wychowanie w środowisku, samorzutny rozwój społeczny. Szkoły, uczelnie i inne placówki oświatowe stanowią to miejsce, gdzie te wszystkie procesy przeplatają się wzajemnie. Taka sytuacja jest korzystna do tworzenia motywacji samokształceniowych, przygotowania uczestników do tej działalności, do rozwijania aktywności intelektualnej ich uczestników².

Nauczyciel, aby osiągać sukcesy w nauczaniu powinien dokształcać się przez cały okres pracy zawodowej. Anna Rękawek pisze, że w Polsce został zrealizowany latem i jesienią 2004 roku projekt badawczy na temat: „Ocena jakości edukacji nauczycieli w Polsce”. Zorganizował go zespół ekspercki Instytutu Spraw Publicznych. W ramach tego projektu poddano analizie podstawy prawne kształcenia nauczycieli w Polsce, przeprowadzono wywiady z osobami odpowiedzialnymi za kształcenie nauczycieli, zebrano opinie dyrektorów wszystkich typów szkół oraz nauczycieli. Jednym z najważniejszych wniosków jest fakt, iż przygotowanie nauczycieli do pracy jest niesatysfakcjonujące. W programach kształcenia nauczycieli brakuje związków między teorią, a praktyką. Podsumowując wyniki badań zauważono konieczność podjęcia szerokiej debaty w Polsce o strukturze systemu kształcenia i o konieczności doskonalenia się nauczycieli³.

Marek Kazimierowicz pisze, że doskonalenie stanowi warunek sukcesu i rozwoju zawodowego nauczyciela i szkoły. Samokształcenie umożliwia nauczycielowi aktualizowanie i poszerzanie wiedzy ogólnej i pedagogicznej nauczyciela. Nauczyciel ma możliwość rozwijać swoje umiejętności praktyczne i umiejętnie łączyć teorię z praktyką pedagogiczną⁴.

1. POJĘCIE SAMOKSZTAŁCENIA

Pedagodzy pełniąc swe jakże ważne funkcje zawodowe odgrywają w życiu społecznym bardzo ważną i znamioną rolę. To między innymi oni są odpowiedzialni za swych wychowanków, podopiecznych, uczniów, którzy coraz częściej stawiają im wyższe wymagania, oczekiwania. Ich oceny, opinie są bardzo krytyczne, podyktowane choćby tym, że młodzież aspiruje do osiągnięcia wielkich celów życiowych. Ponadto ważnym jest samo podejście pedagoga do ucznia, wychowanka jako osoby mającej prawo do szacunku, zrozumienia i empatii. Wymaga to od nauczyciela rozległej wiedzy i umiejętności psychologicznej, pedagogicznej, ewentualnej pomocy udzielanej szczególnie

² J. Pólturzycki., *Dydaktyka dla nauczycieli*. Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock 2002, s. 209-212.

³ A. Rękawek., *System kształcenia ustawicznego nauczycieli- ocena i kierunki zmian*, [w] Dyrektor Szkoły. Miesięcznik Kierowniczej Kadry Oświatowej, nr 7/8, lipiec/sierpień 2005, s. 20-24.

⁴ M. Kazimierowicz., *Doskonalenie zawodowe nauczycieli*, [w] Nowa Szkoła, Miesięcznik Społeczno-Pedagogiczny, nr 5, maj 2009, s. 25-28.

uczniom słabszym bądź mającym jakieś problemy. Nauczyciel musi być więc człowiekiem ciągle się doszkalcącym.

Samoksztalcenie to proces pedagogiczny o bogatej tradycji. Liczne były próby określenia jego istoty elementów charakterystycznych dla działalności samoksztalceniowej. Józef Pólturzycki podaje definicje samoksztalcenia Floriana Znanieckiego, Władysława Oksińskiego i Władysława Okonia, a także sam tworzy definicje samoksztalcenia. Florian Znaniecki określa samoksztalcenie jako dobrowolne starania, aby własną osobę upodobnić do pewnego wzoru. Natomiast Władysław Oksiński podobnie określa samoksztalcenie jako samodzielne, podane autonomii urabianie się osobnika w celu osiągnięcia wzoru osobowości. Z kolei Władysław Okoń w „Słowniku Pedagogicznym” samoksztalcenie określa jako osiąganie wykształcenia poprzez działalność, której treść, cele, warunki i środki ustala sam podmiot⁵.

Nieco inaczej definicję samoksztalcenia podają Tadeusz W. Nowacki i Urszula Jeruszka. Według nich jest „Istotą samoksztalcenia jest samodzielne uczenie się, obejmujące głównie samodzielne starania w kierunku aktualizowania kwalifikacji zawodowych, pogłębiania specjalizacji w toku pracy zawodowej oraz usprawnienia procesu pracy. Jest ono podstawową formą doskonalenia zawodowego (...),”⁶. Stanisław Ludwiczak podaje, iż samoksztalcenie jest określane również terminem samoedukacja. Używa on obu terminów zamiennie. Podaje, iż samoksztalcenie to proces pedagogiczny o psychologicznych i socjologicznych aspektach. Samoedukacja jest procesem żywym i dynamicznym. Jest ona zasadniczą częścią w systemie edukacji, jest samodzielnym doskonaleniem całej osobowości⁷.

Rozwój zawodowy nauczycieli to pojęcie często używane w najnowszych tekstach pedagogicznych, w opracowaniach dotyczących edukacji. Należy zatem wspierać rozwój zawodowy nauczycieli, gdyż ma to wielorakie znaczenie w całym procesie edukacji młodego pokolenia. Idea rozwoju zawodowego dokonuje się dzięki uporządkowanemu przekazowi wiedzy w formalnych ramach powołanych do tego. Coraz częściej idea rozwoju zawodowego nauczycieli dokonuje się także w różnych kontekstach formalnych i nieformalnych. Obejmuje konferencje, seminaria, kursy, studia podyplomowe, doktoranckie oraz wszelkiego rodzaju kontakty z innymi pedagogami, poprzez osobisty kontakt czy rozmowy przez Internet i inne środki przekazu⁸.

Według Józefa Pólturzyckiego samoksztalcenie należy rozumieć jako proces uczenia się, prowadzony świadomie, z możliwością wykorzystania różnych form pomocy innych osób lub instytucji. Samoksztalcenie to proces samodzielnie prowadzonego uczenia się, którego cele, treść, formy, źródła i metody dobiera i ustala osoba ucząca się. Jest to proces oświatowy, określane przez nadrzędne cele. Najbardziej widocznym

⁵ Pólturzycki., dz. cyt. s. 209.

⁶ T. W. Nowacki., U. Jeruszka. *Podstawy dydaktyki pracy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2004, s. 60.

⁷ S. Ludwiczak., *Samoedukacja*. Wydawnictwo MADO, Toruń 2009, s. 8.

⁸ B. Murawska, E. Putkiewicz, R. Dolata., *Wsparcie rozwoju zawodowego a potrzeby nauczycieli w tym zakresie*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005, s. 9, 10.

celem samokształcenia jest zdobywanie wiedzy w zakresie wyraźnie określonym. Rezultaty samokształcenia mogą doprowadzić także do zmian w osobowości pedagoga lub nauczyciela⁹.

Należy podkreślić i zauważyć, że samokształcenie to jedna, ale niejedna z form doskonalenia zawodowego nauczycieli. Halina Dybek udowadnia, że samokształcenie jest wyzwaniem i szansą współczesnej cywilizacji. Jest ono związane z ideą kształcenia ustawicznego, czyli kształcenia przez całe życie. Dzięki samokształceniu pedagog, nauczyciel rozwija się jako specjalista w swojej uprawianej dyscyplinie, uczy się nowych umiejętności potrzebnych w jego codziennej pracy¹⁰.

Nauczyciel, który czuje potrzebę ciągłego dokształcania się, będzie szukał nowych informacji i umiejętności potrzebnych w jego pracy zawodowej. Rozwój zawodowy nauczyciela musi być procesem systematycznym. Polega na umiejętności dokonywania wielorakich zmian w pracy dydaktyczno-wychowawczej, które są postrzegane jako konieczne. To czy nauczyciel angażuje się we własny rozwój zawodowy, zależy z jakich wychodzi założeń, jak patrzy na swój zawód, jak go osobiście traktuje. Nauczyciele w odniesieniu do nich samych jako nauczycieli, do swojego zawodu, przyjmują pewne normy postępowania charakterystyczne dla danej szkoły, placówki, w której pracują. Dana placówka ma pewną własną charakterystykę, a tym samym własne programy, cele, zadania, oczekiwania. Aby zmienić postrzeganie siebie jako pedagoga, potrzeba zmiany radykalnej interpretacji siebie jako nauczyciela i swojej roli do odegrania w danej placówce. Często nauczyciele pozostają w miejscach ograniczeń na własne życzenie. Pomimo tego, że mogą zmienić tę sytuację pracując nad własnymi ograniczeniami i brakami w wiedzy, nie podejmują się samokształcenia. Blokada rozwoju zawodowego nauczycieli tkwi w tym, że nie poszukują oni nowych możliwości. Natomiast niektórzy nauczyciele choć chcą się rozwijać, często natrafiają na ogromne bariery edukacyjnej biurokracji, co zniechęca ich do dalszej aktywności¹¹. Bywają też sytuacje, że trudności tkwią w przełożonych.

Józef Pólturzycki podaje cztery ogólne cele samokształcenia. Pierwszym z nich jest stałe dążenie do rozwijania, doskonalenia i wzbogacania własnej osobowości ludzkiej w kierunku uznanych powszechnie wartości. Drugim zaś celem jest należyte przygotowanie do zawodu, wykonywania pracy i obowiązków zawodowych. Dalszym zaś jest aktywny udział każdego w dorobku kultury narodowej, w poznawaniu jej dziedzictwa, tradycji i osiągnięć, w kształtowaniu jej aktywnego oblicza, jej cech i wartości. I wreszcie kolejnym jako czwartym celem jest kierowanie rozwojem własnej indywidualności, przygotowanie się do należytego samokształcenia i samowychowania, to stawianie przed sobą ambitnych celów oświatowych i stopniowe ich realizowanie¹².

⁹ Pólturzycki., dz. cyt. s. 209.

¹⁰ H. Dybek., *Doradztwo metodyczne i doskonalenie zawodowe nauczycieli*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000, s. 31, 32.

¹¹ J. Michalski., *Wstęp do wydania polskiego*, [w] J. Jones, M. Jenkin, S. Lord., *Jak wspierać rozwój zawodowy nauczycieli*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Spółka Akcyjna, Warszawa 2008, s. 9-12.

¹² Pólturzycki., dz. cyt. s. 210-211.

Jak już zostało wyżej podkreślone, iż samokształcenie jest bardzo ważne dla wszystkich pedagogów, bez znaczenia na jakim poziomie edukacji są zaangażowani. To od nauczycieli bowiem zależy oferta wykształcenia jaką otrzymają uczniowie. Prawidłowy rozwój zawodowy nauczyciela związany jest z ciągłym samokształceniem się i z motywacją do wykonywania zawodu. Bezpośrednio związany jest z awansem zawodowym i przydatnością zawodową nauczyciela. Nauczyciel dla osiągnięcia dobrych efektów powinien kochać swoich uczniów. W tym też będzie zawierał się ich rozwój zawodowy polegający na wypracowaniu postawy zrozumienia, gotowości do pomocy, umiejętności wychodzenia poza utrwalone stereotypy. Ważne jest również to, z jakiego powodu i po co nauczyciele podejmują się samokształcenia. Jasno określony, sprecyzowany cel ma w tej kwestii ogromne znaczenie.

2. CELE I MOTYWY SAMOKSZTAŁCENIA PEDAGOGÓW

Problem edukacji nauczycielskiej jest zagadnieniem otwartym. Zajmują się nim pedeutolodzy, pedagogzy, a także psychologowie. We współczesnym świecie wymaga się od nauczycieli nowych umiejętności i przystosowywania się do zmieniających się warunków. Nauczyciel musi umieć sprostać zadaniom współczesnej edukacji. Edukacja ma w dzisiejszym świecie centralną i twórczą rolę w nadawaniu kształtu przyszłości. Od pedagogów wymaga się wiele, a szczególnie fachowości w tym co robi, kreatywności, pomysłowości, prawidłowego wprowadzania innowacji i indywidualnego podejścia do każdego wychowanka.

Problemy związane z polityką, ekonomią, zmianą społeczeństwa, według Haliny Dybek wkraczają na teren systemów edukacyjnych. Problemy te powodują wzrost fundamentalnych pytań odnośnie roli nauczyciela, zadań szkoły i jakości edukacji. Jaki nauczyciel jest w stanie sprostać zadaniom współczesnej edukacji? Nie jest to tylko pytanie retoryczne. Po pierwsze nauczyciel, który ma dużą wyrozumiałość w stosunku do siebie i swojej pracy, powinien być świadomy tego co dzieje się w społeczeństwie, kulturze i polityce. Ważne jest by pedagog wiedział jak rozmawiać z młodymi ludźmi, oraz by posiadał charyzmat wyrozumiałości w stosunku do nich, ich kultury i problemów¹³.

Maria Katarzyna Grzegorzewska podkreśla konieczność nieustannego dostosowywania się pedagogów do współczesnego świata, nabywania nowych umiejętności, a szczególnie posiadanie umiejętności radzenia sobie ze stresem i z presją wywieraną na pedagogów. Jak wiemy, praca nauczyciela jest pracą twórczą. Ma ułatwiać wychowankom zrozumienie rzeczywistości i otaczającego świata, a także przygotować ich do dorosłego życia. Współczesny nauczyciel nie może być tylko specjalistą w danej dziedzinie, której uczy, ale musi być także doradcą ucznia i organizatorem procesu kształcenia i wychowania. Pedagog powinien być wrażliwym na potrzeby ucznia, wychowanka. Jednak na ile pedagogzy są przygotowani do sprostania tym wymaganiom, a także sprostaniu zmianom wynikającym z reform, trudno jednoznacznie odpowiedzieć. Nie-

¹³ Dybek, dz. cyt. s. 9, 10.

jednokrotnie przekraczają te wymagania możliwości pedagoga i stają się dodatkowym czynnikiem stresogennym¹⁴.

Pedagodzy powinni cały czas rozwijać się, aby sprostać wymaganiom przed nimi stawianymi. Coraz częściej zwraca się uwagę na występujące zagubienie środowiska nauczycielskiego we współczesnym świecie. Zagubienie to wynika z nadmiaru wymagań i oczekiwań stawianym pedagogom ze strony rodziców, uczniów, władz oświatowych, a także ze zmienności przepisów i reform przeprowadzanych w prawie oświatowym. Istnieje ogromna potrzeba konsolidacji środowiska nauczycielskiego, wzajemnej pomocy, gdyż często nauczyciele nie mówią jednym głosem i istnieją wśród nich rozbieżności, podziały. Stres obecny w pracy nauczycielskiej powinien być niwelowany przez nieustanny rozwój zawodowy nauczycieli. Ważna jest umiejętność wyciągania wniosków z dotychczasowych doświadczeń i współpraca z innymi nauczycielami¹⁵.

Bożena Muchacka i Mirosław Szymański w swoich rozważaniach zwracają uwagę na znaczny wzrost, na przestrzeni ostatnich lat, oczekiwań związanych z kompetencjami pedagogów. Za nadrzędne zadanie pedagogów uważa się zapewnienie uczniom, wychowankom odpowiednich kompetencji. Kompetencjami tymi najczęściej określa się nauczenie wychowanków jak uczyć się, jak być samodzielnym w życiu, jak kierować własnym życiem. Przygotowanie obejmuje także ich wspieranie w rozwoju, kształtowanie ich postaw, diagnozowanie sytuacji i potrzeb, socjalizacja i przeciwdziałanie patologiom społecznym. Obecnie posiadanie dyplomu wyższych studiów jest już standardem. Dążenie do awansu, konkurencja, obawa przed zwolnieniem, brak zawodowej stabilizacji, prowadzą do tego, że dla wielu nauczycieli to jedyny powód do samokształcenia. Ta sytuacja nie jest zbyt dobra ani dla samych pedagogów ani dla wychowanków, gdyż procedury i wymogi administracyjne zasłaniają i uniemożliwiają współczesnemu polskiemu nauczycielowi zaspokojenie potrzeby coraz wyższego profesjonalnego rozwoju¹⁶.

Istnieją ogromne różnice w jakości kształcenia pomiędzy poszczególnymi krajami. Najlepsze wyniki kształcenia osiągają nauczyciele i uczniowie, nie w tych krajach, które wydają najwięcej środków finansowych na edukację, ale te, w których największy nacisk kładzie się na wykształcenie czyli przygotowanie jak najlepszych nauczycieli. Andreas Salcher podaje, że pomimo wzrostu na skalę masową rocznych wydatków na szkolnictwo i przeprowadzone reformy, nie zwiększyła się jakość kształcenia w większości systemów edukacji szkolnej, a w niektórych krajach nawet spadła. Samokształcenie i rozwój nauczycieli ma rzeczywisty wpływ na osiągnięcia i rozwój talentów uczniów¹⁷.

¹⁴ M. Grzegorzewska., *Wpływ zmian wynikających z reformy oświaty na poziom stresu w grupie zawodowej nauczycieli*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) B. Muchacka, M. Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 71-73.

¹⁵ J. Mastalski., *Integracja środowiska nauczycielskiego*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*, (red) Muchacka, Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 50-55.

¹⁶ Muchacka, Szymański., *Kompetencje jako transgresyjny potencjał nauczycieli*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) Muchacka, Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 41-45.

¹⁷ A. Salcher., *Utalentowany uczeń i jego wrogowie.*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2009, s. 63-65.

Z kolei Irena Dzierzgowska podkreśla, iż to nauczyciele muszą umieć dostrzegać zachodzące zmiany we współczesnym świecie. Chodzi o wszelkiego rodzaju zmiany, ale przede wszystkim te związane są z rozwojem Internetu, z pojawieniem się nowych metod nauczania, z nowym sposobem komunikowania się i myślenia, kreowaniu opinii o szkole i przekazywaniu wiedzy. Zmiany techniczne, społeczne, ekonomiczne, i inne, zachodzące w świecie niejako wymuszają na szkole określonych zmian. Dlatego nauczyciel powinien ciągle dokształcać się, zdobywać aktualną wiedzę¹⁸.

Halina Dybek określa samokształcenie jako proces oświatowy określany przez nadrzędne cele, motywy mu towarzyszące. Cele samokształcenia możemy wyprowadzać z ogólnych celów kształcenia i wychowania, a także z konkretnych celów operacyjnych właściwych dla działań samokształceniowych. Z punktu widzenia motywacji rozróżniamy dwa zasadnicze cele samokształcenia. Jako pierwsza grupa, to cele utylitarne, których spełnienie ma przynieść korzyści o charakterze materialnym (awans, nagroda, uznanie, zarobki, ułatwienie sukcesu). Dominują one w praktyce. Drugą zaś grupę tworzą cele bezinteresowne, czyli takie które pozwalają zaspokoić własne subiektywne potrzeby kulturalne, bez chęci wyciągania z tego korzyści¹⁹.

Jak wiemy Karta Nauczyciela określa podstawowe obowiązki nauczycieli i wychowawców, pracowników pedagogicznych. Czytamy w niej, że są oni zobowiązani do tego, aby rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym im stanowiskiem. Mają za zadanie m.in. zapewnić bezpieczeństwo uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, zobowiązani są również do dążenia w pełni własnego rozwoju osobowego²⁰. Ponadto nauczyciele zobowiązani są do tego, aby należycie wypełniać wszystkie swoje obowiązki²¹. W dokumencie tym jasno jest zapisane, iż mają obowiązek własnego doskonalenia zawodowego. To od wyników osiągniętych przez nich w pracy dydaktyczno-wychowawczej zależy możliwość przyznania im m.in. nagród²².

Przez cały czas swej działalności zawodowej musi pedagog rozwijać swe umiejętności dotyczące nauczania, planowania swej pracy i osobistych relacji z uczniami i z innymi nauczycielami. Pedagog musi posiadać zdolność szybkiego reagowania i dostosowywania się do zmian. Koniecznym jest, aby posiadał umiejętności rozpoznawania i podejmowania nowych inicjatyw przez siebie i przy współpracy w grupie.

3. PROCES SAMOKSZTAŁCENIA PEDAGOGÓW

Koncepcja uczenia się przez całe życie dotyczy nie tylko słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku, ale także nauczycieli. Od nauczycieli zależy również to, czy dzieci i młodzież będą przekonani o konieczności nauki przez całe życie. Barbara Kędzier-

¹⁸ I. Dzierzgowska., *Nauczanie nauczycieli. Podręcznik dla edukatora*, Wydawnictwo Fraszka edukacyjna, Warszawa 2002, s. 7.

¹⁹ Dybek., dz. cyt. s. 37, 38.

²⁰ Karta Nauczyciela., 3. Wydanie. Stan prawny: marzec 2009, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2009, s. 5.

²¹ M. Handzlik., *Prawo oświatowe w pytaniach i odpowiedziach. Finanse w oświacie*, Wolters Kluwer Polska Sp. s o.o., Warszawa 2008, s. 32, 33.

²² K. Gawroński. (red)., *Prawo oświatowe w pytaniach i odpowiedziach. Szkoła a organ prowadzący*. WU, s. 148.

ska podkreśla, iż szkoła przestała być dzisiaj jedynym miejscem zdobywania wiedzy. Konieczne więc stają się zmiany organizacji procesu kształcenia przyszłych nauczycieli. Z pomocą przychodzą tu formy kształcenia na odległość. Coraz więcej placówek oświatowych, uczelni kształcących przyszłych nauczycieli uwzględnią w swej ofercie kursy, szkolenia czy studia w formie zdalnej, wykorzystującej Internet, narzędzia i metody komputerowe²³.

Nauczyciel musi umieć korzystać z nowoczesnych technologii informacyjnych. Maiej M. Sysło nazywa współczesną szkołę instytucją uczącą się. Zmiany w edukacji powodowane są transformacją dokonującą się w społeczeństwie. Zmiany w technologii informacyjnej mają wpływ na tworzenie się społeczeństwa, w którym liczy się wiedza. Deklaracje i dokumenty instytucji uniijnych świadczą o olbrzymiej wadze edukacji w świecie. Umiejętność posługiwania się technologią informacyjną jest w ostatnich latach jednym z podstawowych fundamentów wykształcenia²⁴. Zatem internet jest bardzo ważnym narzędziem w pracy nauczyciela. Jest to źródło informacji, pomocy naukowych, wykorzystuje się go w procesie kształcenia na odległość. Nauczyciel może na stronach internetowych znaleźć materiały, informacje potrzebne do przygotowania lekcji, pomocy dydaktycznych²⁵.

Tomasz Garstka i Jacek Marszałek podpowiadają nauczycielom chcącym dokonywać samokształcenia, że należy zacząć od uświadomienia sobie jakie kompetencje chcemy zdobyć i dopiero wtedy wybrać najbardziej efektywną i odpowiednią formę doskonalenia. Istnieje wiele ośrodków proponujących różnego rodzaju szkolenia zawodowe i treningi rozwoju osobistego. W ofercie można znaleźć: długoterminowe studia akademickie, krótkoterminowe szkolenia akademicko-seminaryjne, długoterminowe cykle treningowo-warsztatowe, krótkie cykle warsztatowe (wąskotematyczne), pojedyncze warsztaty z danego obszaru aktywności, treningi rozwoju osobistego. Trening nastawiony jest na rozwój osobisty, poszerzanie swoich umiejętności. Warsztat to zintegrowana forma zdobywania wiedzy i umiejętności z danego zakresu zaś wykład to forma zdobywania wiadomości, uzupełniania posiadanej wiedzy. Seminarium i konserwatorium to forum intelektualnej wymiany ogłądów na dany temat²⁶.

Istnieje sporo publikacji naukowych dotyczących rozwoju zawodowego nauczycieli i samokształcenia. Współczesna polska oświata jest silnie sfeminizowana. Katarzyna Kochan pisze, że w szkołach niezależnie od etapu edukacyjnego, pracują przede wszystkim kobiety. Na szczeblu kształcenia zintegrowanego niemal nie ma mężczyzn. Katarzyna Kochan przeprowadziła wśród 30 nauczycielek kształcenia zintegrowane-

²³ B. Kędzierska., *Nauczanie na odległość w realizacji ustawicznego kształcenia nauczycieli*. [w] Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kształcenie zdalne, uwarunkowania, bariery, prognozy, (red) J. Migdałek. Kędzierska., Wydawnictwo Rabid, Kraków 2003, s. 9-13.

²⁴ M. Sysło., *Szkoła instytucją ucząca się*. [w] Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kształcenie zdalne, uwarunkowania, bariery, prognozy. (red) Migdałek. Kędzierska, WR, Kraków 2003, s. 35-41.

²⁵ M. Andrzejewska., *Internet w pracy nauczyciela - analiza badań sondażowych*, [w:] Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kształcenie zdalne, uwarunkowania, bariery, prognozy. (red) Migdałek, Kędzierska, WR, Kraków 2003, s. 417-425.

²⁶ T. Garstka, J. Marszałek., *Nauczyciel na starcie*, Wydawnictwa CODN, Warszawa 2000, s. 203.

go, badanie dotyczące problemu świadomości nauczyciela-wychowawcy i jej wpływu na podejmowane przez niego działania wychowawcze. Większość nauczycielek, bo aż 70% badanych, deklarowała uczestnictwo w różnych formach doskonalenia bądź doskonalenia zawodowego. Były to najczęściej kursy, studia podyplomowe związane z podniesieniem poziomu warsztatu dydaktycznego lub umożliwiające zdobycie dodatkowych kwalifikacji (80%). Znacznie rzadziej (20%) były to kursy dotyczące problemów wychowawczych²⁷.

Ingrid Paško i Marta Kucharska-Żądło na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących form oraz stopnia samodoskonalenia nauczycieli doszli do następujących wniosków: samokształcenie może przebiegać w dwóch płaszczyznach: merytorycznej i metodycznej. Aktualizacja wiedzy merytorycznej pozwala przekazywać uczniom treści zgodnych z aktualnymi osiągnięciami nauki. Wiedzę metodyczną zdobywają pedagodzy głównie korzystając z podręczników szkolnych i z oprogramowania metodycznego. Wiedzę pozyskują natomiast korzystając z książek popularnonaukowych, z czasopism metodycznych, z Internetu i programów multimedialnych. Samodoskonalenie pedagogów może przebiegać drogą własnej pracy z literaturą fachową i wtedy jest to samokształcenie indywidualne. Także uczestnicząc w kursach, seminariach czy warsztatach, organizowanych przez ośrodki metodyczne, mogą nauczyciele zdobywać nową wiedzę i umiejętności. Jest to wtedy samodoskonalenie zespołowe. Nauczyciele muszą umieć samodzielnie ocenić ważność i przydatność informacji zawartych w licznych publikacjach i opracowaniach internetowych²⁸.

Samokształcenie się pedagogów to proces doskonalenia ich umiejętności i kompetencji. Ważne jest to szczególnie dla tych nauczycieli, którzy nie mają znacznego doświadczenia zawodowego i odpowiedniego przygotowania specjalistycznego. Nauczyciele spotykają się z problemami, których rozwiązanie wymaga rozległej wiedzy specjalistycznej i odpowiednich umiejętności²⁹.

Samokształcenie pedagogów dotyczy doskonalenia kwalifikacji zawodowych. Danuta Elsner podaje, iż jest wiele rodzajów kwalifikacji zawodowych. Wymienia dwa z nich, a mianowicie kwalifikacje formalne i kwalifikacje przydatne. Kwalifikacje formalne to te, które potwierdzane są odpowiednim zaświadczeniem, świadectwem lub dyplomem. Natomiast kwalifikacje przydatne to takie, które są niezbędne do zadowalającego wykonywania określonej pracy lub pewnego typu zadań³⁰.

Anna Rękawek podkreśla konieczność samokształcenia nauczycieli. Studia dostarczają przede wszystkim wiedzy merytorycznej w nauczanej dyscyplinie. W mniejszym zakresie zdobywają na studiach wiedzę o metodach kształcenia, doborze środków dydaktycznych i podstawie programowej oraz o kompetencjach wychowawczych. W re-

²⁷ K. Kochan., *Świadomość nauczycielek-wychowawczyń kształcenia zintegrowanego*, [w] *Kobieta i mężczyzna w zawodzie nauczycielskim*. (red) R. Fudala, M. Kowalski, OFI, Kraków 2006, s. 131-142.

²⁸ I. Paško, M. Kucharska-Żądło., *Doskonalenie nauczycieli. Mity i rzeczywistość*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) Muchacka, Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 291-293.

²⁹ A. Burewicz., *Strategia zdalnego kształcenia i doskonalenia nauczycieli*, [w] *Edukacja Medialna*, Kwartalnik Polskiego Towarzystwa Technologii i Mediów Edukacyjnych, nr 2, luty 2011, s. 11-13.

³⁰ D. Elsner., *Doskonalenie kwalifikacji zawodowych nauczycieli, Tak! Ale jakich?* [w] *DS*. nr 1, styczeń 2004, s. 16, 17.

zultacie nauczyciele po studiach mają kłopoty z aplikacją wiedzy zdobytej na studiach do codziennej pracy w szkole, czy z organizacją pracy swojej i uczniów. Dlatego koniecznością jest doskonalenie się nauczycieli. Ważne jest, aby nauczyciele wspierali się nawzajem, a nowi nauczyciele mogli liczyć na pomoc starszych stażem nauczycieli. Pomocną okazuje się także fachowa literatura, a także choć znacznie rzadziej doradcy zawodowi i stowarzyszenia zawodowe. Istotną kompetencją nauczyciela jest uczenie się uczenia. Nauczyciel jest organizatorem procesu uczenia się uczniów. Musi umieć współpracować z rodzicami i środowiskiem lokalnym³¹.

W swojej pracy nauczyciele muszą nieustannie stawiać czoło nowym wyzwaniom. Ich źródłem są zmiany społeczne, polityka oświatowa państwa, koncepcja rozwoju szkoły. Inne wyzwania mają raczej osobisty charakter, czyli pogodzenie własnych potrzeb i zamiarów z tym, co dzieje się w pracy.

4. FORMY I TREŚCI SAMOKSZTAŁCENIA

Pedagog musi nieustannie podejmować trud samokształcenia i doskonalenia swoich umiejętności poczynając od nabycia kompetencji związanych z przygotowaniem do zawodu, a kończąc na wszechstronnej wiedzy ogólnej o otaczającym świecie i posiadaniu odpowiednich cech osobowych i umiejętności. Złożoność współczesnej rzeczywistości zmusza pedagogów do ustawicznego kształcenia. Wielu autorów podkreśla, że poza wstępnym przygotowaniem do zawodu pedagog musi doskonalić swój profesjonalizm przez cały czas trwania kariery zawodowej. Spośród różnych koncepcji rozwoju profesjonalnego pedagogów wyróżnia się jako najbardziej skuteczną koncepcję SMART (1997), w którym to modelu podkreśla się współzależność rozwoju wymiaru jednostkowego i instytucjonalnego. W tym modelu tworząc projekt edukacyjny należy uwzględnić aktywne zaangażowanie lokalnej społeczności, mobilizację zasobów, monitorowanie i ewaluacja, współpracę między ośrodkami decyzyjnymi a instytucjami lokalnymi, ukierunkowane działanie, kierowanie instytucjami edukacyjnymi. W kształceniu i doskonaleniu nauczycieli ta strategia jest najbardziej profesjonalna³².

Ewelina Musiał eksponuje walory edukacyjne e-learningu jako nowoczesnej metody doskonalenia zawodowego nauczycieli. Za pomocą Internetu można swobodnie i wygodnie docierać do niezbędnych wiadomości. Określenie e-learning jest najnowszym określeniem nauczania na odległość. Dzięki upowszechnieniu Internetu znacznie zwiększyły się możliwości i jakość takiego kształcenia. E-learning jest wykorzystywany nie tylko do krótkookresowych szkoleń, ale i coraz częściej w kształceniu długookresowym, szczególnie na poziomie wyższym. Jest to uczenie się bez fizycznego z nim kontaktu. Jest to kierowanie treści dydaktycznych do rozproszonych grup studentów. Jednak należy odróżnić pojęcie e-learningu od kształcenia przez Internet. E-learning jest szerszym pojęciem i obejmuje wszystkie formy kształcenia na odległość. W e-learningu

³¹ Rękawek, dz. cyt. s. 20-24.

³² Muchacka, Szymański., *Kompetencje jako transgresyjny potencjał nauczycieli*, [w] Nauczyciel w świecie współczesnym. (red) Muchacka, Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 45, 46.

ningu proces edukacji realizowany jest przy użyciu nowoczesnych technologii elektronicznych. Treści dydaktyczne przekazywane są studentom, za pomocą globalnej sieci komputerowej - Internet, bądź mniej otwartych sieci- intranetów i ekstranetów³³.

Nauczyciele wiedzą o tym, iż uczniowie potrzebują także nowych umiejętności potrzebnych w codziennym życiu. Technologia nieustannie i nieodwracalnie wkracza do wszystkich aspektów naszego życia. Nauczyciel, aby być skuteczny w swym zawodzie, powinien być skłonny do autorefleksji. Jeff Jones, Mazda Jenkin, Sue Lord uważają, że jeśli nauczyciel umie spojrzeć na swoją pracę w sposób krytyczny i obiektywny, to ma wszystkie cechy potrzebne, aby udoskonalić swoje umiejętności. Nauczyciel taki poświęca czas na refleksję nad własną pracą, nad własnym sposobem pracy. Nauczyciel analizuje własne sukcesy, jak i obszary pracy wymagające dalszego rozwoju. Jeśli pojawiły się trudności, to nauczyciel świadomy, zacznie poszukiwać sposobów naprawy, sięgnie do dostępnych książek, znajdzie potrzebne mu informacje³⁴.

Do właściwego funkcjonowania szkoły konieczne jest efektywne komunikowanie się nauczycieli i uczniów, jako osób biorących udział w procesie edukacyjnym. Nauczyciele i uczniowie powinni respektować zasadę podmiotowego i pomocnego traktowania siebie nawzajem. Janina Janowska twierdzi, że w programach kształcenia nauczycieli musi znaleźć się kształcenie umiejętności psychopedagogicznych i kształcenie umiejętności dobrego komunikowania się. Praktyka jednak pokazuje, że nauczyciele z uniwersyteckim wykształceniem są dość dobrze przygotowani merytorycznie do nauczania określonego przedmiotu, a gorzej jest z przygotowaniem metodycznym i pedagogicznym. Nauczyciele niewyposażeni w profesjonalne umiejętności psychopedagogiczne są narażeni na szybkie wypalenie się optymizmu pedagogicznego i życiowego. Nauczyciele, którzy nie radzą sobie w kontaktach interpersonalnych z uczniami, mogą dość szybko stracić zapał do pracy, poczucie sensu i potrzeby własnej działalności wychowawczej³⁵.

Ostatnie dziesięciolecie, to czas istotnych zmian w społeczeństwie i w polskiej szkole. Bartosz Miodek uważa, że potrzeba nam nauczycieli, którzy wyposażeni są w odpowiednie kompetencje, aby być dla uczniów przewodnikiem po nowo odkrywanej rzeczywistości. Nauczyciele mają nauczyć uczniów poprawnego funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym. Nowe technologie przetwarzania informacji stanowią dla nauczycieli i uczniów źródło wiedzy, ale i pozwalają na wykorzystywanie nowych metod uczenia się i komunikowania. Od nauczycieli oczekuje się, aby posiadali wiedzę o technologiach informacyjnych i komunikacyjnych. Nauczyciel powinien mieć świadomość ryzyka i zagrożeń płynących z cywilizacji elektroniczno-informacyjnej. Narzędzia technologii powinny być stosowane w warsztacie pracy nauczyciela. Niestety nie każdy nauczyciel ma właściwe kwalifikacje i nie każdy jest przygotowany do

³³ E. Musiał., *E-learning- nowoczesne narzędzie doskonalenia zawodowego nauczyciela*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) Muchacka, Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 309, 310.

³⁴ Jones. Jenkin., *Lord. Jak wspierać rozwój zawodowy nauczycieli*, WSiP, Warszawa 2008, s. 63-65.

³⁵ J. Janowska., *Rozwijanie umiejętności psychopedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej, Lublin 2002, s. 86-88.

posługiwania się technologią informacyjną. Istnieje potrzeba ciągłego metodycznego doskonalenia nauczycieli w tej dziedzinie poprzez ich uczestnictwo w kursach, szkoleniach i warsztatach³⁶.

Nauczyciele, aby rozwijać się doskonalały swoje kwalifikacje zawodowe. Jednak nie zawsze ma to przełożenie na wyniki pracy uczniów. Danuta Elsner uważa, że ważne jest zastanowienie się jakie kwalifikacje zawodowe nauczyciela powinny być doskonałe. Przyrost świadectw i dyplomów w teczkach akt osobowych nauczycieli, nie muszą przekładać się na dobre wyniki w pracy nauczyciela i osiągnięciu przez uczniów lepszych wyników³⁷.

W procesie samokształcenia nauczyciele często korzystają z Internetu, poszukując tu potrzebnych informacji merytorycznych. Często w Internecie nauczyciel może znaleźć informacje, których nie mógłby zdobyć w inny sposób lub wiązałoby się to z dużym nakładem czasu, pieniędzy i tym podobne. Nauczyciele doskonalący się mogą korzystać z nowych technologii. Muszą jednak umieć z nich mądrze korzystać i potrafić odróżnić zdobyte tą drogą prawdziwe informacje od tych złych. Nauczyciel powinien mieć świadomość zarówno pozytywnych stron nowych technologii, jak i zagrożeń z nich płynących.

5. TRUDNOŚCI W SAMOKSZTAŁCENIU

Zawód nauczyciela jest coraz gorzej postrzegany przez władze, rodziców i społeczeństwo. Zabieganie o kolejne stopnie awansu zawodowego powoduje niejednokrotnie skupienie się pedagogów tylko na uzyskaniu formalnie zdobytych kwalifikacji. To natomiast prowadzi do utraty motywacji do pracy. Kolejnym problemem z którym przychodzi zmierzyć się współczesnym pedagogom jest ewidentny kryzys społecznych wartości, zasad moralnych i tradycji rodzinno-środowiskowych. Groźba utraty pracy, mniejszych zarobków, konieczność podnoszenia swoich kwalifikacji stanowi źródło stresu i obciążenia dla pedagogów. Trzeba rozróżnić doskonalenie nauczycieli, którzy czują potrzebę samokształcenia się dla siebie, a samokształcenie do którego zmusza procedura awansu zawodowego. Autor zwraca uwagę na zmiany zachodzące we współczesnym świecie, które mają ogromny wpływ na funkcjonowanie szkoły. Kazimierz Szmyd i Marta Uberman postrzegają współczesną polską szkołę po reformie jako nijaką wychowawczą i kulturowo. Jest to szkoła pozbawiona: „wyrzistej treści aksjologicznej, czytelnej misji i wizji, a także właściwie współdziałających ze sobą i rozumiejących się podmiotów procesu edukacyjnego”,³⁸.

Według wspomnianych autorów większość pedagogów wypełnia swe obowiązki lepiej czy gorzej, ale po to głównie, aby zadowolić osoby oceniające ich pracę i po to by zachować swe stanowisko. Szkoła nie podejmuje większości edukacyjno-społecznych problemów jak na przykład: problemy degradacji osobowej, zjawiska bezdomności,

³⁶ B. Miodek., *Rola i miejsce technologii informacyjnej w warsztacie pracy nauczyciela*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) Muchacka, Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 171-175.

³⁷ Elsner., dz. cyt. s. 16, 17.

³⁸ K. Szmyd, M. Uberman., *Nauczyciel w obliczu edukacyjnych dylematów ponowoczesności*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*, (red) Muchacka, Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 36.

bezrobocia, samotności człowieka. Konieczna jest więc przede wszystkim pomoc pedagogom ze strony państwa, posiadanie rozległej wiedzy, niezależność finansowa, określenie roli i znaczenia zawodu nauczyciela i spełnionych wiele innych czynników, aby mógł dobrze wypełniać swe obowiązki³⁹.

Z kolei Helena Wrona-Polańska zwraca uwagę na dokonujące się w Polsce w ostatnich kilkunastu latach przemiany społeczne, na transformacje ustrojową, na reformę edukacji. Stwarza to liczne zagrożenia związane z koniecznością doksztalcania się przez pedagogów, a niekiedy zmusza ich do całkowitej zmiany kwalifikacji. Życie w ciągłej niepewności i w stresie może doprowadzić do pogorszenia się kondycji zdrowotnej nauczycieli. Nadmierne obciążenie pracą prowadzi do zmęczenia objawiającego się objawami, takimi jak: utrata apetytu, bezsenność, apatia, trudności w koncentracji uwagi i tym podobne. Czynniki utrudniające prace nauczyciela to między innymi: brak pomocy szkolnych, brak zrozumienia ze strony przełożonych, niechęć uczniów, brak współpracy z rodzicami, utrzymanie dyscypliny w klasie, konieczność samokształcenia, groźba utraty pracy, brak finansów czy kłopoty z zdrowiem⁴⁰.

Natomiast Jadwiga Kowalikowa podkreśla, że nauczyciel musi do wielu rzeczy dojść samodzielnie. Musi znaleźć w sobie siłę i determinację, aby mógł sprostać stawianym przed nim wymaganiom. Nauczyciel musi posiadać rozległą wiedzę, aby w umiejętny sposób przekazać ją uczniom. Pedagog powinien dawać dobry przykład swoim wychowankom. Jednak sferę kompetencji zawodowej, mogą zablokować dwa pozostałe obszary. Jest to obszar woli i okoliczności zewnętrzne. Nauczyciel, który posiada wiedzę, ale nie chce jej z jakiś powodów użyć lub z przyczyn niezależnych od niego, nie jest w stanie działać efektywnie, nie może pokazać wszystkiego co potrafi. Pozytywna motywacja jest bardzo ważna dla nauczyciela, ale może ją osłabić brak przekonania, że to, co nauczyciel robi jest potrzebne i ważne⁴¹.

Zdarza się, że z upływem lat nauczyciel odczuwa wyczerpanie emocjonalne, fizyczne i brakuje mu sił do pracy. Jest to zjawisko wypalenia zawodowego. Można określić wypalenie zawodowe jako proces składający się z pewnych etapów, a w nich występują pewne objawy. Są to takie objawy jak: obniżenie lub utrata zaangażowania w pracę i zadowolenia z niej, postrzeganie w sposób przedmiotowy osób, z którymi się pracuje i dystansowanie się od nich, wyczerpanie emocjonalne i psychofizyczne. To często też utrata złudzeń, co do własnej roli zawodowej, a także rozczarowanie sobą, swoją pracą. Nauczyciele powinni tak organizować sobie pracę, aby nie była ani zbyt monotonna, ani nie obciążała psychicznie⁴².

Nauczyciel zostaje oceniony za swoją pracę. Jest to ocena dorobku zawodowego nauczycieli i stanowi część procedury nadawania stopni awansu zawodowego. Nadrzęd-

³⁹ jw. s. 36-38.

⁴⁰ H. Wrona-Polańska., *Zdrowie nauczyciela w sytuacji przemian społecznych i reformy edukacji*. [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) Muchacka, Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 57-67.

⁴¹ M. T. Michalewska (red)., *Kompetencje nauczycieli w reformowanej szkole*, WUS, Katowice 2003, s. 15.

⁴² M. Frąckowiak., *Dlaczego niektórzy nauczyciele zawsze odnoszą sukces?* Wydawnictwo eMPi Mariana Pietraszewskiego, Poznań 2010, s. 117-134.

nym celem wprowadzenia procedury awansu zawodowego, było uzyskiwanie przez nauczycieli coraz wyższego poziomu kwalifikacji. Niestety obserwuje się w praktyce nadmierną rozbudowę procedur biurokratycznych we wszystkich obszarach funkcjonowania systemu edukacji. Prowadzi to do zmniejszenia znaczenia osobistej refleksji i twórczości nauczyciela. Jakość pracy nauczyciela ocenia się na podstawie udokumentowanych etapów rozwoju, a także na podstawie dyplomu ukończenia studiów, zaświadczeniach o ukończonych studiach podyplomowych, odbytych kursach i tym podobnych dokumentów. Jednak takie biurokratyczne podejście zasłania pojęcie rzeczywiste samorozwoju nauczyciela. Zanika w ten sposób pojęcie osobistej odpowiedzialności nauczyciela proces wychowania i własnego samokształcenia⁴³.

ZAKOŃCZENIE

Rozwój zawodowy nauczyciela to złożony proces, który wymaga sporo wysiłku i gotowości do wprowadzenia zmian. Przebiega zarówno sferze zawodowej jak i osobistej. Marek Kazimierowicz podkreśla, że wymaga ten proces sprzyjającego klimatu w szkole oraz wsparcia ze strony innych nauczycieli dyrektora. Jest procesem złożonym, systematycznym i zaplanowanym⁴⁴. Bycie pedagogiem to trudne zadanie, obarczone ogromną odpowiedzialnością wychowywania i nauczania dzieci i młodzieży. Oczekiwania społeczne wobec nauczycieli są dość duże i dotyczą kompetencji. Oczekuje się od pedagogów, że odpowiednie kompetencje będą mieć już na starcie i nie daje się im możliwości czasu na ich zdobycie. Zawód pedagoga to wyjątkowa i odpowiedzialna profesja. Nauczyciele czują presję społeczną i swą odpowiedzialność za edukację dziecka. Rosnące wymagania wobec pedagogów, przerzucanie na nich wyłącznej odpowiedzialności za nauczanie i wychowanie dzieci i młodzieży przez rodziców i społeczeństwo, powoduje u nich wzrost stresu, presji czasu i obciążenia pracą. Nadmiar ról i obowiązków powoduje, że żadne z nich nie jest wykonane wystarczająco dobrze, z należytym zaangażowaniem. Wzrastają także koszty psychiczne i fizyczne, jakie muszą ponosić nauczyciele wypełniając swoje obowiązki.

STRESZCZENIE

Samokształcenie jest procesem długotrwałym i wymagającym systematyczności. Nauczyciele i pedagodzy mają pracować nad własnym rozwojem zawodowym, aby lepiej wykonywać swoje obowiązki dotyczące nauczania i wychowania dzieci i młodzieży. Ważne jest, aby społeczeństwo doceniało prace nauczycieli i wkład, który wnoszą w kształtowanie dzieci i młodzieży, przygotowywanie ich do życia w społeczeństwie. Trzeba ułatwiać samokształcenie nauczycielom i pedagogom. Należy brać w tym pod uwagę opinie nauczycieli i ich propozycje dotyczące funkcjonowania

⁴³ E. Murawska., *Dylematy oceniania pracy nauczyciela- od szlachetnej utopii do edukacyjnej mistyfikacji*, [w] *Obraz szkoły i nauczyciela. Egzemplifikacje teoretyczne i empiryczne.* (red) Murawska, OFI, Kraków 2010, s. 61-69.

⁴⁴ M. Kazimierowicz., *Rozwój nauczyciela poprzez awans zawodowy*, [w:] NS. nr 4, kwiecień 2008, s. 20-24.

oświaty. Dla nauczycieli wielość rozwiązań metodycznych jest drogą prowadzącą do rozwoju zawodowego. Natomiast rutyniarstwo i brak pracy nad swym warsztatem pracy utrwała stereotypy działania i blokuje nauczycielom wdrażanie nowych rozwiązań edukacyjnych. Współczesny nauczyciel i pedagog ma nie tylko przekazywać wiedzę i wychowywać, ale też ma sam doskonalić się i aktualizować swoją wiedzę i zdobywać nowe umiejętności.

SUMMARY

Self-education is a long process and requires systematic. Teachers and educators have to work on their own professional development to better perform their duties on teaching and educating children and young people. It is important that people underestimated the work of teachers and contribution that contribute to the shaping of children and young people, preparing them for life in society. We must facilitate self-education teachers and educators. You should take this into account the views of teachers and their proposals for the education. For teachers multiplicity of methodological solutions is the way that leads to professional development. On the other hand wont and lack of jobs over their working workshop perpetuates stereotypes of action and blocks the teachers to implement new educational solutions. The modern teacher and educator has not only impart knowledge and educate, but also has itself to improve and update their knowledge and learn new skills.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewska M., *Internet w pracy nauczyciela - analiza badań sondażowych*, [w:] Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kształcenie zdalne, uwarunkowania, bariery, prognozy. (red) Migdalek, Kędzińska, WR, Kraków 2003, s. 417-425.
- Burewicz A., *Strategia zdalnego kształcenia i doskonalenia nauczycieli*, [w] Edukacja Medialna, Kwartalnik Polskiego Towarzystwa Technologii i Mediów Edukacyjnych, nr 2, luty 2011, s. 11-13.
- Dybek H., *Doradztwo metodyczne i doskonalenie zawodowe nauczycieli*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000.
- Dzierzgowska I., *Nauczanie nauczycieli. Podręcznik dla edukatora*. Wydawnictwo Fraszka edukacyjna, Warszawa 2002.
- Elsner D., *Doskonalenie kwalifikacji zawodowych nauczycieli. Tak! Ale jakich?* [w] DS. nr 1, styczeń 2004, s. 16, 17.
- Frąckowiak M., *Dlaczego niektórzy nauczyciele zawsze odnoszą sukces?* Wydawnictwo eMPi Mariana Pietraszewskiego, Poznań 2010.
- Garstka T, Marszałek J., *Nauczyciel na starcie*. Wydawnictwa CODN. Warszawa 2000.
- Gawroński K. (red)., *Prawo oświatowe w pytaniach i odpowiedziach. Szkoła a organ prowadzący*. WU.
- Grzegorzewska M., *Wpływ zmian wynikających z reformy oświaty na poziom stresu w grupie zawodowej nauczycieli*, [w] Nauczyciel w świecie współczesnym. (red) B. Muchacka, M. Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 71-73.

- Handzlik M., *Prawo oświatowe w pytaniach i odpowiedziach. Finanse w oświacie*, Wolters Kluwer Polska Sp. s o.o., Warszawa 2008.
- Janowska J., *Rozwijanie umiejętności psychopedagogicznych w procesie kształcenia nauczycieli*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej, Lublin 2002.
- Jones. Jenkin., *Lord. Jak wspierać rozwój zawodowy nauczycieli*, WSiP, Warszawa 2008.
- Karta Nauczyciela., 3. Wydanie. Stan prawny: marzec 2009, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2009.
- Kazmierowicz M., *Doskonalenie zawodowe nauczycieli*. [w] Nowa Szkoła, Miesięcznik Społeczno-Pedagogiczny, nr 5, maj 2009, s. 25-28.
- Kazmierowicz M., *Rozwój nauczyciela poprzez awans zawodowy*, [w:] NS. nr 4, kwiecień 2008, s. 20-24.
- Kędzierska B., *Nauczanie na odległość w realizacji ustawicznego kształcenia nauczycieli*. [w] Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kształcenie zdalne, uwarunkowania, bariery, prognozy. (red) J. Migdałek. Kędzierska., Wydawnictwo Rabid, Kraków 2003, s. 9-13.
- Kochan K., *Świadomość nauczycielek-wychowawczyń kształcenia zintegrowanego*, [w] Kobieta i mężczyzna w zawodzie nauczycielskim, (red) R. Fudala, M. Kowalski, OFI, Kraków 2006, s. 131-142.
- Ludwiczak S., *Samoedukacja*. Wydawnictwo MADO, Toruń 2009.
- Mastalski J., *Integracja środowiska nauczycielskiego*. [w] Nauczyciel w świecie współczesnym. (red) Muchacka, Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 50-55.
- Michalewska M. T. (red)., *Kompetencje nauczycieli w reformowanej szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003.
- Michalski J., *Wstęp do wydania polskiego*, [w] J. Jones, M. Jenkin, S. Lord., *Jak wspierać rozwój zawodowy nauczycieli*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Spółka Akcyjna, Warszawa 2008, s. 9-12.
- Miodek B., *Rola i miejsce technologii informacyjnej w warsztacie pracy nauczyciela*, [w] Nauczyciel w świecie współczesnym. (red) Muchacka, Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 171-175.
- Muchacka B, Szymański M., *Kompetencje jako transgresyjny potencjał nauczycieli*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) Muchacka, Szymański., OFI. Kraków 2008, s. 41-45.
- Murawska B., Putkiewicz E., Dolata R., *Wsparcie rozwoju zawodowego a potrzeby nauczycieli w tym zakresie*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005.
- Murawska E., *Dylematy oceniania pracy nauczyciela- od szlachetnej utopii do edukacyjnej mistyfikacji*, [w] *Obraz szkoły i nauczyciela. Egzemplifikacje teoretyczne i empiryczne*, (red) Murawska, OFI, Kraków 2010, s. 61-69.
- Musiał E., *E-learning- nowoczesne narzędzie doskonalenia zawodowego nauczyciela*, [w] *Nauczyciel w świecie współczesnym*. (red) Muchacka, Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 309, 310.
- Nowacki T. W., Jeruszka U., *Podstawy dydaktyki pracy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2004.
- Paško I, Kucharska-Żądło M., *Doskonalenie nauczycieli. Mity i rzeczywistość*, [w:] *Nauczyciel w świecie współczesnym*, (red) Muchacka, Szymański, OFI, Kraków 2008, s. 291-293.

- Pólturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*. Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock 2002.
- Rękawek A., *System kształcenia ustawicznego nauczycieli- ocena i kierunki zmian*, [w] Dyrektor Szkoły. Miesięcznik Kierowniczej Kadry Oświatowej, nr 7/8, lipiec/sierpień 2005, s. 20-24.
- Salcher A., *Utalentowany uczeń i jego wrogowie*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2009.
- Sysło M., *Szkoła instytucją ucząca się*. [w] Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kształcenie zdalne, uwarunkowania, bariery, prognozy. (red) Migdałek. Kędzierska, WR. Kraków 2003, s. 35-41.
- Szmyd K., Uberman M., *Nauczyciel w obliczu edukacyjnych dylematów ponowoczesności*, [w] Nauczyciel w świecie współczesnym, (red) Muchack., Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 36.
- Wrona-Polańska H., *Zdrowie nauczyciela w sytuacji przemian społecznych i reformy edukacji*. [w] Nauczyciel w świecie współczesnym. (red) Muchacka, Szymański., OFI, Kraków 2008, s. 57-67.

Ogólnopolska Konferencja Naukowa na temat: „Aksjologia drogą prawdy i szczęścia”
– Stalowa Wola 20.10.2015 roku